

Péter Erdő, *Az egyházjogforrásai. Történeti bevezetés (Fontes iuris canonici. Introductio historica)*, Budapest: Szent István Társulat 1998, ss. XX + 273.

Niezwykła energia i kreatywność naukowa obecnego rektora Katolickiego Uniwersytetu w Budapeszcie, prof. dra P. Erdő – znanego *nota bene* wielu kanonistom polskim z dość licznych referatów na naszych sympozjach naukowych – zaowocowała opublikowaniem kolejnej książki, będącej „podręcznikiem” historii źródeł prawa kanonicznego. Praca jest owocem kilkuletnich wykładów z zakresu wspomnianej problematyki, prowadzonych na Papieskim Uniwersytecie Gregorianum w Rzymie, a jej wydanie w języku węgierskim ma służyć przede wszystkim studentom Instytutu Prawa Kanonicznego, erygowanego *ad instar facultatis* na wspomnianym Uniwersytecie. W zwięzłe ujętym Wprowadzeniu Autor wyjaśnia podstawowe pojęcia z historii prawa kościelnego (*fons iuris, fontes iuris essendi, fontes iuris cognoscendi, fontes primarii, fontes secundarii, collectio canonica*), następnie dokonuje charakterystyki różnych historycznych form promulgacji prawa (*litterae decretales, nomocanon bizantyjski, capitularia ecelesiastica et mundana*) oraz jego zbiorów (*collectio privata, codex, collectio authentica, collectiones chronologicae, collectiones systematicae*). Wstęp kończy Autor periodyzacją historycznego rozwoju prawa: *ius antiquum* (do 1140 r.: czasy patrystyczne, reforma karolińska i gregoriańska), *ius novum* (1140-1563: *Decretum Gratiani, Dekrety Grzegorza IX*, okres klasyczny itp.), *ius novissimum* (1563-1917) oraz ostatnia kodyfikacja prawa Kościoła łacińskiego (KPK 1983) i prawa Katolickich Kościołów Wschodnich (KKKW 1990).

Kształtowanie się prawa kościelnego i jego zbiory, uporządkowane chronologicznie i systematycznie, Autor omawia – stosownie do przyjętej periodyzacji – w czterech rozdziałach.

W p i e r s z y m (do 1140) zajmuje się *ius antiquum*. Wskazuje, jak poprzez *traditio, consuetudo* i *audientia episcopalis* itp. zaczęło powstawać i rozwijać się prawo kościelne. Refleksja ta, chociaż tylko podręcznikowa, jest bardzo interesująca, ponieważ ten okres historyczny nadal jeszcze stanowi obszar niedostatecznej eksploatacji naukowej. Erdő następnie prezentuje poszczególne zbiory prawa z tego czasu, uwzględniając również polityczno-kulturowe okoliczności ich redakcji. W d r u g i m rozdziale (1140-1563) przedstawione zostało klasyczne prawo kanoniczne promulgowane i kompilowane od Gracjana do połowy XVI wieku. Dla zrozumienia współczesnej kanonistyki poznanie tego prawa wydaje się niezmiernie ważne, gdyż w nim zakorzenione są liczne instytucje prawne do dzisiaj aktualne. Oprócz omówienia zbiorów wchodzących w skład *Corpus Iuris Canonici* Autor wskazuje na inne rodzaje prawa, np.: *regulae Cancellariae Apostolicae*, przedstawiając także różnorakie zbiory prawa partykularnego powstałe w tym czasie. Nie omieszkał wspomnieć statutów synodalnych Mikołaja Trąby z 1420 r. W tym kontekście wypada zauważyć, iż polskie średniowieczne prawo partykularne, po znakomitych pracach badawczych J. Fijałka, A. Vetulaniego, B. Ulanowskiego, J. Sawickiego, W. Wójcika, H. Karbownika i in., oczekuje dalszych, kompetentnych i pogłębionych badań naukowych.

T r z e c i rozdział (1563-1917) poświęcony jest „wiekom trydenckiego prawa kanonicznego”. Autor analizuje różne rodzaje promulgowanego w tym okresie prawa papieskiego (m.in. *bullae, brevia, constitutio apostolica, motu proprio, litterae encyclicae*) oraz wymienia jego zbiory. Wskazuje również na legislacyjną aktywność Kongregacji Rzymskich, których dokumentacja jest bardzo bogata. Podaje nadto wydania sentencji Roty Rzymskiej oraz decyzji Sygnatury Apostolskiej i Kancelarii Papieskiej. C z w a r t y rozdział poświęcony jest „skodyfikowanemu” prawu kanonicznemu (od 1917 r.), tj. Kodeksowi pio-benedyktynskiemu, promulgowanemu w dniu 27 V 1917 r. bullą *Providentissima Mater Ecclesia*, następnie reformie tegoż Kodeksu zainicjowanej przez Jana XXIII, a uwieńczoną promulgacją przez Jana Pawła II w dniu 25 I 1983 r. Konstytucją apostolską *Sacrae disciplinae leges*, nowego Kodeksu. Erdő krótko omawia również kodyfikację prawa katolickich Kościołów Wschodnich zakończoną promulgowaniem w dniu 18 X 1990 r. Kodeksu Kanonów Kościołów Wschodnich (Jan Paweł II, Konstytucja apostolska *Sacri canones*). W ostatnim punkcie tego rozdziału Autor podaje czasopisma urzędowe, w których publikowane są nowe dokumenty Stolicy Apostolskiej (AAS, „*Communicationes*”, „*Notitiae*” itp.) oraz wymienia ważniejsze czasopisma i zbiory powszechnego i partykularnego prawa kanonicznego. Całość zamykają indeksy osobowy i rzeczowy oraz streszczenie w języku łacińskim.

Recenzowane studium, dzięki tematycznej spójności, metodologicznej dojrzałości oraz klarowności języka, zaliczane jest do najlepszych, jakie w ostatnich latach zostały opublikowane z tej dziedziny prawa kanonicznego. Napisane jest w języku węgierskim, wskutek czego aktualnie będzie raczej mniej dostępne dla polskich kanonistów, niemniej warto je zasygnalizować, tym bardziej, iż prawdopodobnie będzie tłumaczone na języki zachodnie.

Bronisław Wenanty Zubert OFM

Franz Kalde, *Authentische Interpretationen zum Codex Iuris Canonici (1984-1994)*, (Subsidia ad ius canonicum vigens applicandum 1), 2. Ausg., Metten 1996, ss. 78.

F. Kalde opublikował już drugie (pierwsze ukazało się w 1990 r.), poszerzone wydanie odpowiedzi Papieskiej Rady do Spraw Interpretacji Tekstów Prawnych. Stanowi ono zarazem pierwszy tom *Subsidia* do stosowania obowiązującego prawa kanonicznego, będących nowym przedsięwzięciem wydawniczym Instytutu Prawa Kanonicznego Uniwersytetu w Monachium.

Na publikację Kaldego składają się: wstęp, notabene napisany piękną łaciną, obszerny wykaz skrótów, teksty 26 odpowiedzi wspomnianej Rady – udzielonych *per modum legis* w latach 1984-1994, ułożonych w porządku chronologicznym i poda-